

SOSYAL BİLİMLER ALANINDA BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN SÜREÇLERİ

Editörler
Dr. Levent DOĞAN
Dr. Cem UZUN
Dr. Sedef ZEYREKLİ YAŞ

EDİRNE 2021

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YAYINLARI

**SOSYAL BİLİMLER ALANINDA
BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN
SÜREÇLERİ**

Editörler

Dr. Levent DOĞAN

Dr. Cem UZUN

Dr. Sedef ZEYREKLİ YAŞ

Edirne, 2021

Trakya Üniversitesi Yayın No: 267
T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayın No: 1

Sosyal Bilimler Alanında Bilimsel Araştırma ve Yayın Süreçleri

Editörler: Dr. Levent DOĞAN, Dr. Cem UZUN, Dr. Sedef ZEYREKLİ YAŞ

Yayın Yönetmeni:
Dr. Levent DOĞAN

Kapak Tasarım:
Duygu YÜREK

Tashih:
Öğr. Gör. Müge ATAKAN
Gonca GÜLVODİNA
Gamze GÜRCENAN ESEN

Mizanpaj:
Dr. Sedef ZEYREKLİ YAŞ
Altay BAYATLI

Baskı: Trakya Üniversitesi Matbaası
Edirne Teknik Bilimler MYO Sarayıçii Yerleşkesi/Edirne

1. Baskı: Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayın No: 1, Aralık 2021

ISBN: 978-975-374-311-2

Copyright © Bütün yayın hakları Trakya Üniversitesi'ne aittir. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.

Kitap içerisinde yer alan yazıların her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

SOSYAL BİLİMLERDE AKADEMİK MAKALE YAYINLAMAK, SÜREÇLER, SORUNLAR VE ÇÖZÜMLER¹

Mustafa AYDIN²

Akademik hayatımda yayımla ilişkili üç farklı kimlik yaşadığım için bu konuya farklı açılardan bakabilme özelliğine sahip olduğumu düşünüyorum. Bir tanesi elbette ‘kendi alanında yayın yapan akademisyen’ kimliğiyle sürekli olarak yayın yapma mücadelesi içerisinde olmak nedeniyle masanın o tarafını bildiğimi düşünüyorum. Diğer taraftan ‘yayımla ya da yok ol’ (*publish or perish*) sistemi çerçevesinde öğretim üyelerini kriterler üzerinden değerlendiren, puanlandıran ve bunlara göre ücretlerini belirleyen kişi, yani bir vakıf üniversitesi rektörü olarak da bu sistemlerin değerlendirmelerde nasıl kullanılabildiğini görmüş bir tarafım var. Son olarak, aşağı yukarı yardımcı doçentlik yıllarından bu yana hem ulusal hem de uluslararası dergilerde editörlük ve yayın kurulu üyeliği yapmış, 2004’den bu yana da 2008’de SSCI’da taranmaya başlayacak bir derginin Genel Yayın Yönetmeni olarak masanın üçüncü tarafında deneyimlerim oldu.

Akademik hayatla ilgili bu görevlerin, rollerin her birinin ‘yayın yapma’ faaliyetinin farklı yönleriyle ilgili ayrı bakış açıları kazandırdığına inanıyorum. Bunlar bazen birbirine rakip gözüken, zaman zaman birbirini çok sıkı eleştiren taraflar, ama aslında hepsinin son tahlilde ortak bir hedefi var: Kaliteli iyi yayınlar çıkartılması.

Akademik dünyada özellikle son 20- 30 yıldaki yayın ve etki değerlendirme çalışmalarındaki genel eğilime ve Türkiye’ye yansımalarına bakacak olursak, mevcut ‘yayımla ya da yok ol’ sistemi içerisinde sosyal bilimlerin biraz daha sıkıntılı olduğunu görürüz. Çünkü hem akademik dünyanın gerekleri hem de akademik dünya dışından gelen talep ve yönlendirmelerle ortaya çıkan yoğun yayın baskısı, sosyal bilimleri diğer alanlardan -doğa bilimlerinden, tıp bilimlerinden, mühendislikten- daha fazla zorlayan, daha farklı meydan okumaları ortaya çıkartan bir süreci gündeme getirdi.

Okuyucu kitlemizin daha yoğun bir şekilde alanlarında yayın yapmayı arzulayan genç akademisyen veya akademisyenlerden adaylarından oluştuğunu düşünerek, onların yönünden başlayayım meseleye. Aslında herkes yaşanan

¹ *Sosyal Bilimler Alanında Bilimsel Araştırma ve Yayın Süreçleri Eğitim Panelleri Serisi. Dördüncü Oturum: Bilimsel Makale Yazımı. 01.04.2021, Saat 19.00-21.00.* Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ile European Association Sciences Editors (EASE) işbirliğinde çevrimiçi olarak gerçekleştirilen toplantıda sunulan davetli bildirinin düzenlenmiş halidir.

² Prof. Dr., Kadir Has Üniversitesi, maydin@khas.edu.tr, Orcid: 0000-0002-4029-6681.

sorunların farkında. Benim öğrenciliğim döneminde ve ondan önceki dönemlerde hocaların temel üretimi kitaptı. Hele sosyal bilimlerde kitap her zaman daha önemliydi. Fakat giderek değişen süreç sonucunda önce kitaptan makale yazımına, bugün de makale yazımından kısa analizler yazımına kadar evrilmiş durumdayız. Özellikle mühendislik ve tıp bilimlerinden gelen giderek daha kısa yazma baskısı - ki bunun dergilerin maliyet hesabından kaynaklanan bir ticari boyutu da var- özellikle daha kuramsal yazanlar açısından ciddi sorunları beraberinde getiriyor. ‘Her şey dahil 3000 kelime içerisinde derdinizi anlatın’ diyen dergilerin ortaya çıkmış olması sosyal bilimler için elbette üzerinde ciddi olarak düşünülmesi gereken bir meseledir. Sosyal bilim çalışanlarının, fen-mühendislik-tıp gibi alanlarla karşılaştırıldığında, ele aldıkları konuları biraz daha etraflıca, biraz daha kapsamlı, biraz daha uzun cümlelerle anlatıyor olmaları hepimizin malumu. Bu bir sorun olarak ortada duruyor.

İkinci olarak mevcut sistem akademisyenleri ‘hızlı’ yayın yapmaya zorluyor. Türkiye’de son 30 yılda yaşanan önemli bir değişim, YÖK’ün koordinasyonu ve ULAKBİLİM’in katkılarıyla birlikte tüm üniversitelerin öğretim elemanlarını giderek daha fazla oranda ve daha iyi dergilerde yayın yapmaya zorlamaları oldu. Bunun sonucunda da ülke toplamında öğretim elemanlarının geçmişe oranla daha fazla sayıda yayın yaptıklarını görüyoruz. Ama bu daha fazla yayın yapmak, daha ‘kaliteli’ yayın yapmak anlamına geliyor mu? En azından ben emin değilim. Daha hızlı yayın yapmanın bir sakıncası, yine büyük ölçüde deney-laboratuvar sonuçları veya hasta gözlemlerini yayınlama imkânı olmayan bir alan olarak sosyal bilimler alanı açısından baktığımızda, yeterince olgunlaşmamış, üzerinde yeterince düşünülmemiş makalelerin hızlı şekilde yayımlayabilecek yerlerde yayına sunulması gibi bir sorunla karşı karşıya olmamızdır. Bunun da genel olarak sosyal bilimlerin geleceği açısından ve ilgili ülkelerin düşün hayatları için önemli bir sorun olduğunu düşünüyorum.

Mevcut sistem ayrıca bizleri giderek daha fazla ‘teknik’ yazı yazma yöntemlerine zorluyor. Farklı bilim dallarındaki düşünce geliştirme modelleri üzerinde oluşturduğu sıkıntılar bir yana, bu model bizleri yine fen-mühendislik-tıp alanlarından gelen etkiyle teknik olarak ‘daha az kelimeyle ama daha çok atıf vererek’ yazılan, çerçevesi giderek daralan ve sıklıkla çok az sayıda kişinin (aslında uzmanın) ilgilendiği daha odaklı -küçük, dar- konularda yazmaya zorluyor. Bu eğilim sosyal bilimler tarafında önce işletme-iktisat grubunda başladı, ardından psikolojiyle genişledi, şimdi de bizim uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi alanlarına sirayet etmiş durumda. Giderek diğer sosyal bilim alanlarına da yayılarak, içerikten ziyade yöntemi öne çıkartan, yöntem olarak daha çok kantitatif (sayısal) analizleri önceleyen bir yayın modeli oluşmaya başladı.

Ulusal olmaktan ziyade global olan bu dönüşüm sonucunda eğer bu türde yayınlara yönelirseniz -ki bu nihayetinde hala bir tercih- uluslararası alanda daha rahat yayın yapılabildiğini görüyorsunuz. Bu uluslararası ortam özellikle sosyal bilimlerde bu yöntemlere, üsluba, modele uyum sağlayamayanları giderek daha fazla zorluyor ve belirli alanlarda çalışmaya ve yayın yapmaya zorluyor. Bir önceki bölümde yer verildiği şekilde; Dergilerin belirli tercihleri oluyor, doğal olarak bir duruşları oluyor. Bu kapsamda siyasi, sosyal, yöntemsel vb. duruşları oluyor. Bu duruşlarıyla sizi onlara uymaya elbette zorluyor, ama eğer uluslararası alanda yayın yapmak istiyorsanız ve Türkiye gibi bir ülkeden -bilimin merkezinde yer alan ülkeler dışındaki bir ülkeden- geliyorsanız, sosyal bilimlerde sizi belirli alanlara yönlendiren görünmez bir duvarla/zorlamayla karşılaşıyorsunuz. Örneğin Uluslararası İlişkiler alanında çevre ülke akademisyenlerini teori çalışmak yerine, daha fazla bölge çalışmalarına, alan araştırmalarına yönelten bir alt süreç var. Bu konu -yani neden Türkiye’den Uluslararası İlişkiler alanında küresel düzeyde etkisi olan teorik bir çerçeve çıkmıyor sorusu- bizim son 10-15 yıldır kendi aramızda çok tartıştığımız bir konudur. Geline nokta Türkiye’ye özgü pek çok nedeninin yanı sıra, bunun uluslararası bir boyutunun da olduğunu kabul etmek gerekiyor. O da; alanın önemli dergilerine Türkiye’den (ya da benzeri ülkelerden) disiplinin teorisine/teorilerine katkı yapma iddiasıyla bir makale gönderdiğinizde, bunun daha hakemlik sürecine gitmeden masada reddedilme ihtimalinin çok yüksek olduğunu bilirsiniz. Bu Türkiye’ye özgü bir durum değildir. Merkez dışı hangi ülkeden gelirse gelsin başvuruların neredeyse tamamı önce sert bir elemeye tabi olur. Kimsenin ön incelemeye itirazı yok tabii, ama herkesin bildiği fakat nasıl çözüleceğinin henüz bulunamadığı sisteme içsel bir sorunun olduğu da ortada.

Tabii bir de işin İngilizce yayına zorlanma tarafı var. Temelinde ticari bir ürün olan uluslararası endekslere dayalı ‘etki’ tespiti sistemi nedeniyle akademisyenler giderek kendi dillerinde yayın yapmaktan uzaklaşıyorlar. Zira hemen her alanın en yüksek ‘etki faktörüne sahip’ dergileri merkez ülkelerde yayımlanan İngilizce dergiler. Bunu sosyal bilimler alanında SSCI’de taranan ve Türkçe yayın da yapan bir derginin editörü olarak söylüyorum: SSCI ve SCI gibi endekslerde taranan dergilerde -ki bunlar da ‘üst düzey dergiler’ olarak tanımlanıyor- yayın yapmak istiyorsanız, büyük ölçüde İngilizce yazmak zorunda kalıyorsunuz. Bu kendi dilimizdeki bilimin ilerlemesini zayıflatan, ulusal tartışmaları azaltan-yavaşlatan bir süreç.

Bir diğer konu büyük yayınevleri yayın yapmayı ve yayıncılığı kolaylaştıran çok güzel sistemler kuruyorlar; rahat yayın imkanları oluşturuyorlar. Fakat bu aynı zamanda bağımsız yayıncılığı öldüren bir süreci gündeme getiriyor. Büyük ticari yayınevleri sahip oldukları bazen binlere varan dergilerle birbirlerini destekleyerek, birbirlerinin reklamını yaparak ve birbirlerine atıflar verip ‘etki’lerini artırarak, bu

işten ciddi miktarlarda gelir elde ediyorlar. Ama bunun yanı sıra, birbirlerini destekleme süreciyle etkilerini de yükselterek zamanla ilgili alanlara hâkim olmaya başlıyorlar. Akademik yayıncılığın ticarileşmesiyle birlikte bağımsız yayıncılığın giderek ortadan kalktığı, ardından birbirinin neredeyse tıpkısı olan onlarca derginin aynı yayınevi tarafından yayınlandığını, belli konulara ve kişilere buralarda yer verilmediğini, kısaca akademik gelişmenin yönü, şekli ve yayın yapma yöntemlerinin akademik kaygılardan ziyade ticari yayınevlerinin hedefleri doğrultusunda karar verilmeye başlandığını görüyorsunuz.

Bütün bunlara akademik kariyerinde benzer sorunlarla karşılaşan bir akademisyen ve sistemin yaşadığı sorunları yayıncı ve yönetici olarak gören bir kişi olarak baktığımda, bu durumda ne yapmak lazım diye de düşünüyorum elbette. Hiçbir şey yapmayıp, pes edip, ‘sadece ulusal yayın yapalım ya da sadece kitap yazalım’ mı dememiz lazım? Bence pek öyle olması gerekmiyor. Bence hedefimizin yine uluslararası alanda mükemmeliyet olması ve uluslararası alanda etki uyandıracak çalışmalar yapmamız gerekiyor. Bunu kendi dilimizde dahi yapabiliriz -Uluslararası İlişkiler dergisi yıllarca bunun bir örneğini verdi- ama mesele yapılan yayının ‘kaliteli’ olması. Biliyorsunuz, yayın yapmakla kaliteli yayın yapmak arasında çok önemli bir fark var. O önemli fark, yaptığınız yayının 10 yıl sonra, 20 yıl sonra hala atıf alabilecek, hala okunabilecek düzeyde bir yayın olup olmadığı meselesidir. Sadece yazarının ve etrafındaki 5-10 kişinin okuduğu yazıları yazıyor olmanın bugünün akademisinde -hele de bu kadar yoğun kaliteli yayın yapma baskının olduğu bir dünyada- artık pek yeri yok.

Bu noktada tabir yerindeyse diğer şapkamla, SSCI’da taranan bir derginin Genel Yayın Yönetmeni olarak bazı gözlemlerimi aktarmak isterim. *Uluslararası İlişkiler* (Uİ) dergisi 2004 yılında kuruldu ve hemen 4 yıl sonra 2008’de SSCI tarafından taramaya alındı. Bu çok önemli bir adımdı. Zira Türkiye’den Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler alanlarında bunu yapabilen ilk dergi olmuştu. Hala da Clarivate (eski Thompson Reuters) endeksleri -SSCI, AHCI, SCI vd.- tarafından taranan tüm kategorilerdeki dergiler arasında Türkçe yayın yapan tek dergi olma özelliğini sürdürüyor. Ayrıca, Uluslararası İlişkiler alanıyla ilgili baktığımızda, SSCI’da girmenin ve kalmanın nispeten daha kolay olduğu ‘bölge çalışmaları’ gibi bir alanda değil, ‘Uluslararası İlişkiler Teorileri’ gibi girmesi ve kalması çok zor olan bir endeks alanında taranıyor ve yayın yapmaya devam ediyor.

Dergi süreçlerine baktığımızda, yılda 300-350 civarında makale alan ama ancak 24-28 arasında makale yayımlayan bir dergiden bahsediyoruz. Uİ dergisi endekste bulunduğu noktada bu kadar makale alıyorsa, uluslararası alanda daha üst sıralarda bulunan dergilere çok daha fazla makale sunulduğunu varsaymamız gerekir. Öte yandan yayımlanan makale sayısı yerleşik ve etki faktörü yüksek

dergilerde çok fazla artmaz. Bunun sonucu önemli miktarda makalenin masa reddi veya hakem reddi almasıdır. Bu durum, yayıma makale kabul ettirebilme konusunda akademisyenler arasında çok ciddi bir rekabete işaret ediyor. Örneğin Uİ dergisinin 2020 rakamlarına bakalım: dergiye gelen 312 makalenin 224'ü doğrudan bizim 'birinci değerlendirme aşaması' dediğimiz yönetici editör tarafından reddedilmiş. Yani masada reddedilmiş; hakeme dahi gitmemiş. Bu aşağı yukarı gelen makalelerin yüzde 70'inin bu aşamada reddedildiği anlamına geliyor. Buradaki inceleme büyük ölçüde şekilseldir. Bizdeki ikinci aşama makalelerin yardımcı editörler tarafından biraz daha teknik incelendiği aşamadır; burada makalenin içeriğiyle ilgili basit bir değerlendirme yapılarak, hakeme gidebilecek düzeyde olup olmadığına bakılıyor. Burada da aşağı yukarı yüzde 5-8 arası makale reddediliyor. Yani Uİ dergisi özelinde her yıl gelen makalelerin aşağı yukarı yüzde 78'i hakeme dahi gitmeden reddediliyor.

İşin hazin tarafı, bunların ret gerekçelerine baktığınızda, aslında çok kolaylıkla kaçınılabilecek hatalar yüzünden reddedildiklerini görürsünüz. Yazarlar açısından kaçınılması çok kolay olan bu hataları birazdan daha ayrıntılı açıklayacağım, ama dergi açısından baktığımızda bu iki aşamayı geçenler için hakeme/hakemlere gitme aşaması gelir. Burada da zaman zaman beşinci hakeme kadar giden örnekler olmuştur. Birbirleriyle çelişen hakem raporları veya yazarların hakem raporlarına ciddi bulunan itirazları olduğunda mutlaka başka hakemlerden görüş alınır. Daha sonra yazar düzeltmesi, ardından tekrar yardımcı editör ve oradan geçerse yeniden yönetici editör kontrolü yapılır. Bu aşamaların her birinde yeni/ek değişiklik veya ekleme talepleri yapılabilir. Tüm bunların ardından eğer yazı İngilizce ise, bir de Dil Editörüne gider. En sonunda yayın sırasına alınır. Kısacası uzun ve meşakkatli bir süreçten bahsediyoruz. Böyle bir sürecin sonucunda yazar olarak bazen yayımlanan yazınızı tanıyamaz hale geldiğiniz olabilir. Sunulan bir çalışma 3-4 değişiklik aşamasından geçtikten sonra ortaya çıkan eseri belki tanıyamaz hale gelebiliyorsunuz ama yazarlar olarak bunu da kabullenmek gerekiyor. Zira hakem ve editörler bu işin sahipleri, onlara rağmen yayın yapmak mümkün değil.

Yayımlanmayan makaleler neden reddediliyor veya yayımlananlar neden çok gecikiyor diye Uİ dergisine baktığınızda, pek çok diğer dergi için geçerli olan unsurları görürsünüz. Öncelikle dergi değerlendirme sürecinde biriken çok sayıda makale olması durumunda pek çok dergi -özellikle Uİ gibi az sayıda makale yayımlayan dergiler- bazı makaleleri reddetmek zorunda kalırlar. Uİ özelinde, dergi teori ve kavramsal çerçeveye yoğunlaştığı ve buna önem verdiği için örneğin politika süreçlerini anlatmaya veya raporlamaya yönelik makaleleri reddediyor. Bazen konunun uzmanı hakem bulmanın zor olması, çok az sayıda insanın ilgisini çekecek aşırı spesifik bir çalışma olması gibi nedenler değerlendirme sürecini uzatabiliyor.

Hakemlerin yoğunluğu uzatabilir; unutmayalım hakemler de akademisyenler ve iyi olanları genellikle çok yoğunlar. Bazen de düzeltme istenen yazılarda yazarların düzeltmeleri zamanında ya da istendiği şekilde yapmaması, yazarın hakemler veya editörlerle zıtlaşması gibi nedenlerle yazarların hiçbir şekilde kazanamayacakları ve uzun gecikmelerle neden olan süreçleri doğuruyor. Tabii araya giren özel sayılar da kabul edilen yazıların yayımlanmasında gecikmelere neden olabiliyor.

Öte yandan, ret gerekçeleri arasında Uİ gibi editöryal ret oranı yüzde 78-80'e ulaşan bir dergi açısından bakıldığında, örneğin şekil şartlarına uygunsuzluk gibi o kadar basit konular var ki, insan görünce şaşırıyor. Bazen derginin odaklandığı konuyla uzaktan yakından alakası olmayan makaleler gelir; ya da dergi 8000 kelimeye kadar makale kabul ediyor ama potansiyel yazar 15.000 kelimelik yazı gönderir ve konunun daha kısa anlatılamayacağına ısrar eder; daha önce farklı bir versiyonu başka bir dergide veya dilde yayınlanmış yazı gelir v.s. Tüm bunlara dikkat etmek gerekiyor. Tabii intihal – aşırma- konusu da var. Bu gibi sıkıntılar tecrübeli editörler ve hakemler tarafından hızlıca tespit edilir.

Önemli bir başka sorun, gelen yazıların önemli bir kısmının araştırma sorusu yoktur. Türkiye'de sosyal bilimler alanında benim karşılaştığım önemli sorunlardan biri budur. Bu makale neden yazıldı? Ne yapmaya çalışıyor? Bazen hakem ya da editör olarak yazıyı yazan arkadaşımızı karşıma alıp sormak istiyorum, 'niye yazdın bu makaleyi, amacın ne, neyi soruyorsun, neyi cevaplamaya çalışıyorsun?' Pek çok makalede en çok karşılaştığımız sorunlardan biri budur. Yazılan yazının bir argümanının olmaması, alt alta paragrafları koyunca bir şeyi kanıtlamış olduğunun düşünülmesi gibi içerik sorunları da var tabii. Öte yandan, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler alanlarının öznel durumundan kaynaklanan, yazıların belli bir siyasi görüş, perspektif veya duruştan yazılması konusu da var. Bu alanın özelliği nedeniyle bir ölçüde kabul edilebilirse de, bazen sadece belli bir siyasi görüşü/duruşu meşru göstermek, haklı çıkarmak için yazılmış yazılar görürsünüz. Bu kabul edilemez.

Bir başka mesele dil ve yazım sorunlarıdır. Bunun sadece yabancı dilde yazılan yazılar için geçerli olduğunu düşünmeyin lütfen. Türkçesini anlamakta zorlandığımız yazılarla karşılaşırız sık sık. Sınırlı kaynakça kullanımı ayrı bir sorundur; bugünün şartlarında sadece internet kaynaklarına dayanarak yazı yazmaya çalışan arkadaşlar var. Ya da belli bir bölgeyle ilgili yazıyor, ama o bölgeyle ilgili dili bilmiyor, o bölgeye hiç gitmemiş, tamamı İngilizce ya da Türkçe tercümelerden okuduklarıyla bölge politikalarını değerlendiriyor.

Buraya kadar belirtilen hususların biraz daha net anlaşılması için size birkaç örnekle yapılan hatalardan bir demet sunmak isterim. Öncelikle alakasız konu örneği vereyim. Uİ dergisine yeni gelen bir makalenin başlığı: "Yabancılardan Gelen

Kolera Tedavisi Önerileri Işığında Osmanlı Devleti'nin Sağlık Alanındaki Uluslararası İlişkilerine Bir Bakış". Başlıkta 'uluslararası' kelimesini geçirince konu Uluslararası İlişkiler disiplini ile ilgili olmuyor; bu makalenin de ilgili olmadığı daha başlığından belli. Bir başkası; "Sanat ve Siyaset İlişkisinde Sanatçı Misyonerliği". Bunun başlığında bile konuya/alana gönderme yok.

Bir başka soruna örnek olarak, "2000-2010 yılları Arasında Dünya" başlıklı bir makale gönderilmiş. Burada arkadaşımız kendisini o kadar kapsamlı düşünür görmüş, ki bütün dünya sorunlarını bir makalede çözecek. Bir başka örnek "ABD'nin Dünya Hegemonyasında Avrasya Politikası". Bu makalenin kaynakçasına bakıyorsunuz, makalenin toplam kaynakçısı zaten 3-5 kitap, orada da konuyla alakalı hiçbir şey yok. Kaynakça da örneğin, "Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları" diye popüler iktisat alanından bir kitap var. "Çağdaş Devletler Hukukunda Müdahale" başlıklı genel bir Uluslararası Hukuk kitabı var. "Regulation of International Trade" başlıklı genel bir Uluslararası Ticaret Hukuku kitabı var. Dikkat ederseniz ele aldığı konuyla alakalı hiçbir şey yok kaynakçasında, ama böyle bir makale yazılabilmiş.

Bir başka sorun örneği; bu bir makaleden alıntı: "NATO ülkesi olarak bir ilki gerçekleştiren Türkiye, Rusya başta olmak üzere tüm ülkelere 'sınır namustur' sözünü bir kere daha hatırlatmış oldu." Bunu bir siyasetçi söyleyebilir, bir vatandaş söyleyebilir, hadi günlük değerlendirme yapan bir akademisyen de söyleyebilir diyelim; ama akademik makalede görmek isteyeceğiniz tarzda bir üslup değil bu. Bu tür doğrudan siyasi, ideolojik, ahlaki, hamasi, öznel v.b. değerlendirmelerle dolu çalışmalar da baştan eleniyor.

Bir başka örnek de benim 'dünyayı ben yarattım modeli' dediğim makale yazarları türünden: "Üçüncü Dünya Savaşının Engellenmesi ve Kalıcı Barışın Sağlanması". Bu makaleyi gönderen arkadaşımız yeni doktorasını almış, ama Kant'a nazire edercesine bir 'Ebedi Barış' projesi sunmakta sakınca görmüyor. Üstelik yazı 'devlet nedir' sorusuyla başlıyor, yani Siyaset Bilimi'nin en temeline inip, bir makalede oradan en tepeye Uluslararası İlişkiler alanının en önemli sorunun çözümüne ulaşabileceğini düşünüyor. Neredeyse, 'ilk başta bir toz bulutu vardı' diyerek başlamış.

Son örnek, editöre yazılmış bir not. Bence muhteşem bir not. Diyor ki, bu yazıda "modern dünya sistemi modelini hiçbir çalışmadan faydalanmadan tamamen düşünsel olarak ortaya koydum." Burada doğru söylüyor, zira makalede hiçbir kaynakça ve dipnot yok. Ayrıca diyor ki, "fakat yaptığım çalışmayı hayal ürünü olarak görürseniz, önce biraz bilgisayardan kalkın etrafınıza bakın, dünya zaten eskiden de bir hayal ürünü değil miydi?" Yani editör arkadaşımıza en baştan 'benim makalemi beğenmezsen sen bir şey anlamıyorsun' diyor.

Son olarak şunları vurgulamak istiyorum. Bir dergiye makale gönderirken lütfen şunlara dikkat edin: düzgün başlık seçimi, uygun anahtar sözcük seçimi, editörlerin ve okuyucuların ilgisini çekecek şekilde yazılmış özet, ilgili literatüre atıf verilmesi, derginin yazım kurallarına uyulması, akademik etik kurallarına uyulması. Bunlar aslında her gün söylenen çok basit ifadeler gibi gözükmeyle birlikte bizim makalelerde karşılaştığımız en yaygın sorunlara işaret ettiği için bir kere daha vurgulama ihtiyacı duyuyorum. Bunların yanı sıra, belirgin bir araştırma yönteminin olmaması, bulguların sonuçları desteklememesi gibi konular makalelerin hakeme bile gitmeden reddedilmesine neden oluyor. Araştırma sorusu olmayan bir araştırma makalesinin düşünülemez. Ayrıca ana sorunun yan sorularla destekleniyor ve makalenin içerisinde cevaplanıyor olması gerekiyor. Derginin kelime sınırlarına dikkat edilmesi, yazım ve biçim kurallarına uyulması, makale içerisindeki alt bölümler arasında tutarlılık olması, bölümlerin birbirleriyle dengeli olması gibi konular da var. Ayrıca Türkiye’de sosyal bilimler alanında en çok karşılaştığımız sorunlardan bir diğeri takdim-tehir sorunudur. Bir konuyu ya da bir soruyu açtıysanız, o konu/soruyla ilgili her şeyi o noktada yazmanız gerekir. Konuyu gündeme getirip, sonra araya başka konular sokup, tekrar ilk konuya dönerseniz ‘takdim-tehir’ sorununa yol açarsınız. Bu makalenin bir bütün olarak okunmasına engel olur; okuyucunun kafasını karıştırır.

Son olarak, Uİ dergisi açısından her türlü kuralı çok net bir şekilde internet sayfasında görebilirsiniz. Yazarlar için etik kurallar artık bugünün dünyasında yayın dünyasında olmazsa olmaz. Dergilerin en çok mücadele ettikleri konular arasındadır ve en çok dikkat ettiği meselelerden bir tanesidir. Bu çerçevede çok saygıdeğer dergilerin son birkaç yıl içerisinde yayınlanmış makalelerini dahi geri çekmek zorunda kaldıkları örneklerle tanık olduk. Dolayısıyla bu tür problemlerden de uzak durulmasını tavsiye ederim.

SORU-CEVAP BÖLÜMÜ

Soru 1: Uluslararası dergilere makale gönderirken Türkçe makale, kitap vs. gibi kaynaklardan fazlasıyla yararlanıp, kaynak olarak belirtmek makalenin kabulünü olumsuz etkiler mi?

ALİ EKBER ŞAHİN: Makalede kullanılan kaynaklar editörlerin dikkat ettikleri bir husus olarak karşımıza çıkıyor. Kaynakların güncelliği, etki gücü makalenin içerisinde kendini hissettirebiliyor. Editörler şu hususları önemsiyorlar: Makalenin kaynakçasında yer verilen kaynaklar gerçekten geçerli kaynaklar mıdır? Kayda değer kaynaklar mıdır? Kabul edilen dergilerde yayımlanmış kaynaklar mıdır? Yoksa bu kaynaklar şüpheli, yağmacı dediğimiz dergilerde yayınlanan makaleler midir? Kaynakların Türkiye’den olması hususunda şunları söyleyebilirim. Ulusal ve uluslararası içerikte atlamayacağımız, mutlaka temel alacağımız kaynaklar vardır. Türkiye’den olması sorun değil. Fakat editörün hâkim olduğu bir literatürün oraya yansıtılması da önemli. Türkiye’den kaynakların kullanılması bir dezavantaj değil; fakat konuyu destekleyecek içerikte güçlü içeriklere sahip kaynaklara yer verilmeli. Bu bir dezavantaj oluşturmayacaktır. Fakat editörde neyi yayımladığını, bu kaynakların ne olduğunu doğal olarak bilmek isteyecektir.

MUSTAFA AYDIN: Bu çok enteresan bir probleme işaret ediyor. Aslında akademisyenler arasında çok yaygın bir problem. Benim de katkıda bulunduğum, Uluslararası İlişkiler alanıyla ilgili olarak dünyada kırk küsur ülkede yapılan bir araştırma var: TRIP Araştırması. Uluslararası İlişkiler akademisyenleriyle yapılan bu anket çalışmasının sonuçlarından birisi gösteriyor ki, akademisyenler uluslararası alandaki yayınlarında ulusal dillerde yapılan yayınlara atıf vermekten kaçınıyorlar. Bu durum özellikle üst düzey endeksli dergilerde yayın yapmak isteyen akademisyenler için daha geçerli. Hatta daha kaliteli olduğunu bildikleri durumlarda ulusal dilde yapılan makalelere atıf vermekten kaçınıyorlar. Bunun nedeni olarak da Ali hocamın söylediği gibi, ‘hakemler buna bakamaz, test edemez, inceleyemez’ endişelerini dile getiriyorlar. Bunun bize doğrudan bir yansıması var. Örneğin Uİ gibi bir dergide, Türkçe yayınlanan makaleler çok az atıf alıyor. Buna karşılık İngilizce yayınlanan makaleler atıf alıyor. Bu durum derginin etki faktörünü etkiliyor. Üstelik Türkçe makalelere Türk yazarlar dahi atıf vermiyorlar. Bu başka bir soruna işaret ediyor; Türkçe yayıncılıktan vazgeçip İngilizce yayıncılığa dönme konusu. Biz de kendi içimizde bunu konuşuyoruz bu günlerde. Cem hocanın vurguladığı kendi dilimizde kaliteli üretim sürecini baltalayan bir gelişme bu ve sadece Türkiye’ye özgü bir mesele değil; İngilizce dışındaki tüm diller açısından geçerli bir sorundan bahsediyoruz.

CEM UZUN: Mustafa hoca da çok güzel vurguladı. Bunun tam tersi de söz konusu olabiliyor. Örneğin bizim dergide yaptığımız analizde yazılarımızın yüzde sekseni

Türkiye adresli yazarlar tarafından yapılmakta olmasına rağmen aldığımız atıfların yüzde sekseni yabancılardan. Biz tamamen İngilizce çıkarıyorduk. Mustafa hocamın dediği gibi, İngilizce çıksa bile maalesef bizler kendi çalışmalarımızı o kadar güvenmiyoruz. O yüzden bence bu sorunun tam tersi de önemli bir sorun. Kendi çalışmalarımızı kendi ülkemizde yapılan işte ülkenin parasıyla projeleri ile yapılan çalışmaları atıf yapmaktan çekiniyoruz. Bence lokal dilde bile olsa, yani Türkçe de yayınlanmış olsa buna dikkat etmemiz lazım. Kendi ülkemizdeki kaynakları da taramamız lazım. Uluslararası literatürün yanı sıra, örneğin TR dizinde acaba ne yapılmış diye bakıp kaynakları bilhassa kullanmak lazım. Eğer bu kaynaklar hakemler tarafından anlaşılmıyorsa birçoğunun zaten İngilizce özeti var. Onun ciddi bir sorun olmayacağını düşünüyorum. Böylelikle kendi ülke atıflarımızı ve dergilerimizin alması gereken atıfları da engellememiz gerektiğini düşünüyorum.

ALİ EKBER ŞAHİN: Dergi editörlerini yayınlanabilecek makaleyi elemekten çok yayımlanmaması gereken bir makaleyi yayımlamış olmak kaygılandırıyor. Mustafa Hocam da dâhil olmak üzere özen gösteren editörlerin bu tür bir kaygıyı taşıdıklarını düşünüyorum. Evet, yayımlanmaması gereken bir makaleyi yayımlamak editörler için önemli bir korku kaynağı, bu bilinen bir gerçek. Dolayısıyla hakemlerde böyle bir titizlikten dolayı makalenin kaynakçasında kitaptan çok makaleyi görmek isterler. Çünkü orada titiz bir eleme var. Mustafa Hocam dediği gibi eskiden kitap yayınlardık şimdi makale öncelikli oldu. Makalelerin, titiz hakem değerlendirmelerinden geçmesi, editör ve yayın kurulu kontrolüne tabi tutulması makalelerin güvenilirliğini daha da artırdığından dolayı makaleler böyle bir öncelik kazanıyor ve ben bu önceliğe her zaman katılıyorum. Bunu da özellikle belirtmek isterim. Örneğin Mustafa Hocamın sözünü ettiği aday makalede asla bulunmaması gereken özellikler ifadeler editörce yakalanınca rahatlıkla reddedildi; fakat o ifadeleri rahatlıkla o kişi bir kitap bölümünde ya da bir kitapta rahatlıkla yayımlayabilecek ve insanlar bunlara atıfta bulunabilecekti. Dolayısıyla bir kitabın ya da bir makalenin kaynakçasında saygın dergilerde yer almış makalelere yer vermek son derece önemli. Bu Türkçe de olabilir, farklı bir dilde de olabilir; fakat titiz hakem değerlendirmelerinden ve editöryal süreçlerden geçtiğinin kanıtlarının bulunması gerekir. Teşekkür ederim.

FAHRİ TÜRK: Bu durum daha çok makalenin konusuna bağlı olarak değişmektedir. Örneğin Alman dış politikası üzerine yazdığımız bir makaleyi sadece Türkçe veya İngilizce kaynaklara dayanarak kaleme alırsanız makaleniz orijinal kaynaklara yer vermediği için reddedilebilir. Diğer yandan Kazakistan hakkında yazılan bir makalede ise haliyle Kazakça ve Rusça kaynaklara yer vermemek ret nedeni olabilmektedir. Bunun gibi durumlarda kullanılan kaynakların orijinal dilde olması önemsenmektedir. Şayet Türkiye’de siyasal hayat ve kurumlar üzerine bir makale yazdıysanız, bu bağlamda mutlaka Türkçe makaleler, kitaplar, arşiv belgeleri

ve meclis tutanakları gibi kaynaklara müracaat etmek önem arz etmektedir. Kısaca hangi ülke hakkında çalışma yapıyorsanız mutlaka söz konusu ülkenin dilinde orijinal kaynakları kullanmanız beklenmektedir.

Kitaplar mı yoksa makaleler mi daha uzun ömürlüdür? sorusu hakkında bende aşağıdaki değerlendirmeyi yapmak istiyorum. Genelde son yıllarda bilimsel dergilerde yayın yapmak biraz daha zorlaştığı için özellikle doçentlik başvurusu yapmak isteyen genç meslektaşlarımız derleme kitap veya kitap bölümü yazma ve yayımlama yoluna gidiyorlar. Bu durumun ortaya çıkmasında genelde makalelerin ahbap-çavuş ilişkisi içerisinde kabul edilmesi ve hakemlik süreçlerinin şeffaf bir şekilde yürütülmemesi etkili olmaktadır. Bu noktada en can alıcı şey ise hiç kuşkusuz eserlerin temiz ve ciddi bir şekilde yazılmaması ve editörlüğün bil hakkın yerine getirilmemesidir. Yani kitap ve kitap bölümlerinin rastgele yazıldığını müşahade etmekteyiz. Örneğin Türkiye-Tacikistan ilişkileri üzerine bir makale kaleme almak istediğim vakit yazın taraması yaptığımda karşılaştığım bir kitap bölümünün neredeyse üçte ikilik kısmının Tacikistan ülke profili üzerine olduğunu gördüğümde hayretler içinde kaldım. Oysa editörlerin asli konudan sapan bölümleri veya kısımları makaleden veya kitap bölümünden çıkarttırmaları gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle başlıkla veya asli konuyla alâkalı olmayan kısımların ayıklaması gerekmektedir. Fakat editörlük yapan akademisyenler bu konuda yetkin olmadıkları için kitaplar birçok maddi hata ihtiva ettiği gibi çok sayıda yazım ve imlâ hatası barındırmaktadır. Bu tarz sorunlar genelde akademisyenlerin çok kısa zamanda yayın yapma arzusundan doğmaktadır. Oysa editörlük ciddi ve zahmetli bir iştir. Şayet kitaplar uzun bir araştırma süreci sonunda yayımlanırlarsa, daha ciddi çalışmalar ortaya çıkacaktır. İşte bu yüzden diyorum ki kitabın veya derlemenin değeri kimin çıkardığına bağlı olarak değişmektedir. Kitaplar puan toplama kaygısı güdülmeden yani aceleye getirilmeden etraflıca araştırılarak yazılmalıdır. Bu yüzden liyakatli olmayan akademisyenlerin yani henüz mesleğin ilk basamaklarında olan kimselerin kitap çıkarmaması lazımdır. Hiç kuşkusuz hakemlik sürecinden geçen makaleler önemlidir, ancak kesinlikle iyi yazılmış kitaplarla kıyaslanmaları doğru bir yaklaşım değildir.

Soru 2: Dergileri ve hakemleri kim denetliyor?

ALİ EKBER ŞAHİN: Dergilerin, editörlerin, hakemlerin denetlenmesi de önemli bir husus. TR dizinde buna ilişkin güçlü bir süreç işletiliyor. Bunu, diğer dizinlerden bazılarının benzer şekilde yaptığını söyleyebilirim. İşte dizinlerin önemi biraz da burada ortaya çıkıyor. Niye SSCI, niye SCI, niye TR dizin? Bunlar önemli. Periyodik olarak TR dizinde yer alan dergilerden ya da aday dergilerden tesadüfi yöntemle belli makalelerin hakem raporları istenir. Bu hakem raporlarının gerçekten makaleyi değerlendirme yeterliğine sahip olup olmadıkları değerlendirilir. Makalenin ilk

haliyle basılı hali karşılaştırılır ve hakem değerlendirme sürecin bir katkısı olup olmadığı değerlendirilir. Dolayısıyla dizinlerin, hakem değerlendirme süreçlerine ya da editöryal süreçlere böyle bir etkisi var. Belli dizilere dâhil olmak istiyorsanız etkili hakem değerlendirme süreçlerini gerçekleştirdiğimiz kanıtlarını sunmanız gerekir. Dizinler bu açıdan önem taşıyor. Bu şekilde denetleyen, yönlendiren bir yapısı olduğundan dolayı da bu dizinler değerlidir. Özetle, etkili dizinlerin bu süreçleri denetlediğini söyleyebilirim.

CEM UZUN: En büyük denetleyici aslında okuyucunun kendisidir. Okuyucu o dergide bir güvenli yayın ortamı var mı yok mu onu anlayabilir. yayınlanan çalışmalardan dolayısıyla atıf yaparken onu kullanırken de yazarlar da aynı şekilde bunu kullanırlar. O derginin güvenilirliği çerçevesinde dolayısıyla ne kadar kaliteli yayın yapılırsa o dergi de o derece prestij anlamında büyür. Hakemleri denetleyen de genellikle editörlerin kendisidir. Hakemlerin de uyması gereken bazı kurallar vardır, işte onları aksatıyor mu ediyor mu? Dolayısıyla bu hakemleri de bir sonraki durumda kullanıp kullanmayacağına karar veren editörlerdir. Bunları da eklemek istedim. Teşekkürler.

Soru 3: Bilimsel makalelerin yayınlanmasında oldukça emeği olan hakemlerin doçentlik atama kriterleri ve akademik teşvikte neden hiçbir karşılığı yok? Yani bilime katkısı olan hakemlere neden karşılığı verilmiyor? Bazı dergiler ücret ödüyor ama Türkiye’deki dergilerin çoğunda hakemler gönüllü olarak bu işi yapıyor. O yüzden kimi zaman bu iş reddediliyor ya da savsaklanıyor. Sunumdaki bir hocamızın dediği gibi hakem makaleyi doğru düzgün okumayıp düzeltme vermiyor ki, bu da makalelerde ciddi sorun teşkil ediyor.

MUSTAFA AYDIN: Burada benzer birkaç soru daha var. Konu hakemlere gelmişken hepsini bir arada ele alayım. ‘Aynı makale için hakemler farklı görüş bildiriyorlar’ vb. yorumlar var. ‘Hakemlere ücret ödeniyor mu?’ sorusu var. Keşke her hakem için ücret ödenebilse, ama Uİ dergisi örneğinden yola çıkarsak, Türkiye’de ancak bazı üniversite dergilerinin hakemlere cüzi bir ücret ödediklerini görürsünüz; fakat bizim gibi sivil bir girişimin veya derneğin dergisi olduğunuzda - ki Uİ dergisi akademisyenlerin kurduğu bir derneğin dergisi- geliri olmayan ve herkesin gönüllü çalıştığı bir dergi olduğumuz için hakemlere ücret ödememiz mümkün olmuyor. Burada bu bir sorun olarak ortada duruyor. Bildiğim kadarıyla devlet üniversiteleri açısından maaşlara da ek getiren yıllık puanlama sisteminde hakemliklerin ve bu tür dergilerde yayın yapmanın bir karşılığı var. Vakıf üniversitelerinin çoğunda zaten bunların hem puan hem maddi karşılığı oluyor. Bunlar bir anlamda bu işleri ücretsiz yapmayı karşılıyor. Ama tabii her üniversite de bu işleri puan/ücret desteği ile karşılamıyor. Ben yapılması gerektiğini

düşünüyorum. Çünkü alana hizmet. Çünkü hepimiz -sadece yazarlar ya da editörler değil, üniversite yönetimleri de- yayınların kalitesinin artırılmasından sorumluyuz. Bu da ancak kaliteli bir hakem süreciyle olabilecek bir şey. Arkadaşlarımız doğru söylüyorlar; bazı hakemler gönderilen makaleleri okumuyorlar; hatır için, editörü kıramadığı için görevi kabul ediyorlar. Ondan sonra 3-4 ay hiç ses çıkmıyor. 5 kere e-posta atıyorsunuz. Sonunda ‘çok güzel olmuş’ diye bir cevap geliyor. Şimdi hiçbir makaleye sadece ‘çok güzel olmuş’ diye cevap yazılmaz. En mükemmel yazılmış makaleye bile en azından yarım sayfa, bir sayfa bir şey yazmanız beklenir. Hakemleri kim denetliyor diye sorduğunuz için söylüyorum, bizim dergide bol renkli bir hakem listemiz var. Siyaha kaçmamaya çalışıyoruz ama kara listeye aldığımız birkaç hakem de var işi savsaklayan. Doğru düzgün okumadığını hissettiğimiz ve yazarlara hakaret eden arkadaşlarla temas etmemeye çalışıyoruz. Ama sonuçta hakemler de insan ve hepimiz ortak bir akademik havuzdan çıkıyoruz. Bu ortamda ağıza alınmayacak kelimelerle yazarlara hakaret eden rapor yazan da oluyor maalesef. Dolayısıyla bu biraz dergilerin yayın kurullarının ve editörlerin dikkat etmesi gereken bir mesele. Derginin kalitesini artırmak istiyorlarsa üzerlerinde çok çalışılması gereken konulardan biri de hakemlerden doğru düzgün rapor alabilmektir. Örneğin hakemler bir makale için farklı görüş bildiriyorlar. Bu doğal; zaten normalde iki akademisyen hemen hemen hiçbir konuda tıpatıp aynı görüşte olmaz. Biz bu tür durumlarda, eğer net şekilde çatışan görüşler varsa -örneğin biri net yayınlansın, diğeri net yayınlanmasın diyorsa- mutlaka üçüncü hakeme göndererek bu sorunu çözmeye çalışıyoruz. Ama içerikle ilgili farklı görüşler var ve ikisi de ciddi düzeltme vermişse, yazarlara çelişen durumlarda açıklayıcı bir cevapla birlikte revizyonlarını yapmalarını söylüyoruz. Sonuçta kendisi de bir akademisyen; yapılan eleştiriye bakıyor ve bir düzeltme yapıyor. Neyi neden yaptığını ya da yapmadığını açıklayan bir cevap yazmasını istiyoruz ki hakemlere gönderelim. Onlar da bu çerçevede baksınlar. O yüzden hakemler arasında farklı görüşler olabilir. Bunlardan çekinmemek ve baştan reddetmemek gerekir. Bu tür gelen eleştirileri bir iki adım geriye çekilip, iki-üç gün ara verip, sonra üzerinde düşünmek faydalı olur diye düşünüyorum. Ama soğukkanlı baktığınızda da istenen iş size anlamlı gelmiyorsa, her zaman editöre not ya da hakeme not şeklinde bunları yazabilirsiniz. Bunlar nihai değerlendirmede hakeme/editöre yardımcı olur. Elbette makale geri de çekilebilir ama ilk heyecanla hakem raporları temelinde geri çekmeyip, üzerinde ne yapılabilir diye düşünmek lazım. Unutmayın ki o noktaya gelebilmiş bir makale, zaten halihazırda dergiye sunulmuş makalelerin ortalama yüzde 80’ini geride bırakmış durumdadır.

CEM UZUN: Mustafa hocam var tabii katılıyorum. Bir çalışmadan bahsetmek istiyorum. Para verildiği takdirde hakemlik kalitesi artıyor mu, artmıyor mu diye bakılmış; ücret ödenmesinin hakemlik kalitesi üstüne bir etkisi olmadığı gösterilmiş.

Dolayısıyla bu hakemlik aslında gönülden yapılan bir iş. Ancak o zaman değeri oluyor. Hocamın da belirttiği gibi bunun akademik teşviklerde mutlaka yer alması gerekir. Biz, TÜBİTAK ULAKBİM TR dizin olarak böyle bir girişimde bulunduk. YÖK bünyesinde umarım bu hakemlikler tekrar teşvik kapsamına alır. Bir de burada hakemlik derken yazarlar şunu da göz önünde bulundursunlar: yani hakem bir yazının kabul edilip edilmemesine karar veren nihai kişi değil, ona karar veren kişi editör. O derginin baş editörü bütün sorumluluğu taşıyor bilimsel açıdan. Hakemler ret verse bile o uygun gördüğü takdirde ve gerekçeleri geçerli bilimsel kanıta dayalı olmadığını düşündüğü takdirde basabilir. Tam tersi de kabul deseler de reddedebilir. Hakemden ziyade danışman ifadesinde kullananlar var. Bunu da hatırlatmak istedim. Teşekkürler.

TUNCER BÜLBÜL: Teşekkürler hocam, burada ben de kısa görüş söyleyerek diğer soruya geçeyim. Bir motivasyon aracı olması önemli ancak bu derginin doğrudan hakeme verebileceği bir ücret değil de sizlerin de vurguladığı gibi akademik teşvik ya da üniversitenin kendi özendirme yöntemleri şeklinde olabilir. Aksi halde onun çözümü de dergiler tarafından çok bulunamayabilir gibi duruyor.

Soru 4: Bir makalenin vitrini olan özetin en iyi yazılmış hali nasıl olmalıdır?

FAHRİ TÜRK: Mustafa Aydın Hocam yapmış olduğu sunumda bu hususa işaret etti. Bende bu konuda şunları eklemek istiyorum. Her şeyden önce özet makalenin konusunu açık ve net bir şekilde ortaya koymalı ve konunun sınırlılıkları hakkında birkaç şey söylemelidir. Ayrıca ortaya atılan soruyu, kullanılan yöntemi açıklayıcı mahiyette olmalıdır. Özet, makalede geçen ana fikirler çarpıcı bir şekilde ortaya konmalıdır. Esasında kısa özetlerde makalenin içeriğini derli toplu yansıtmak yeterince mümkün olmadığından son dönemlerde akademik dergiler genişletilmiş özet diye yeni bir düzenlemeye gittiler. Diğer yandan farklı dillerde yazılan özetler birbirleriyle uyum içerisinde olmalıdır. Örneğin Türkçe, Almanca ve İngilizce özetlerin içeriği birbiriyle örtüşmelidir. Yani Türkçe özet birebir İngilizceye veya diğer dillere çevrilmelidir. Bazen dergilere gönderilen makalelerin Türkçe ve diğer dillerdeki özetlerinin birbirini tutmadığı dikkat çekmektedir. Özet, dergi editörlerinin ilk baktıkları bölüm olduğu için mutlaka yukarıda dile getirilen hususlara riayet edilerek yazılmalıdır. Kimi durumlarda iyi yazılmamış bir özet bile makalenin reddedilmesine neden olabilmektedir.

Soru 5: Bizde yazım dili edilgen ifadeler içeriyor. Ancak yabancı yazarlar ve makaleler biz, ben, buldum, belirledim gibi ifadelerle metni yazıyorlar. Bu fark bile zaman zaman ret almamıza neden olabiliyor. Türkçe yazarken de bu edilgen ifadelerden kaçınmak Türkiye'deki dergiler tarafından olumlu karşılanmıyor. Bu konuda hocalarımız ne düşünüyor?

ALİ EKBER ŞAHİN: Sıklıkla karşılaşılan bir durum. Bu tür eleştiriler özellikle yazarlardan geliyor. Bu konuda hakemlerin bakış açısı, dergilerin bakış açısı farklı olabiliyor. Araştırma paradigmalarındaki değişikliğin aslında yazım diline de yansıdığını görebiliyoruz. Özellikle nitel araştırmalarda artık Türkiye’de de çok rahatlıkla “bulduk”, “yaptık”, “inceledik”, “inceledim”, “önemsedim” gibi ifadeler kullanılabilir. Bu değişimin icel araştırma geleneğinde çok fazla olmadığını söyleyebilirim. Yazarlar bir dergiye makale gönderirken orada daha önce yayımlanmış makaleleri incelemeliler. Oradaki dile bir bakmaları gerekir. Bu dergilerin tarzı da olabilir ve bizim bu tarzlara da saygı göstermemiz gerekiyor. Ben bu tarzdaki yazılmış makaleleri sürece dâhil ediyorum. Fakat bir başka dergi o dergiden farklı bir tarza sahip olabilir. Dergileri tek tipte dergi olmaya zorlamamalıyız. Dergilerin tarzlarını yayımlanmış makalelerden belirleyip sunacağımız makaleleri de o şekilde sunmamız da fayda var diye düşünüyorum. Fakat özellikle nitel yaklaşımla tamamlanmış araştırmalarda bu artık Türkiye’de de çok da sorun olmuyor. Teşekkür ederim.

FAHRİ TÜRK: Ali Ekber Hocamın söylediklerine katılıyorum. Dil kullanımı her şeyden önce araştırma paradigmasına bağlıdır. Vermiş olduğum “yöntem bilim” ve “bilimsel araştırma yöntemleri” adlı derslerimde öğrencilerin özellikle edilgen dil kullanmaları gerektiğini ifade ediyorum. Şayet makalenizi pozitivist anlayışla kaleme alıyorsanız edilgen yani özneyi vurgulamayan bir dil kullanmak zorundasınız. Fakat post-pozitivist paradigma çerçevesinde yazıyorsanız ben veya biz gibi birinci tekil ve çoğul şahısları öne çıkaran ifadeleri benimseyebilirsiniz. Yani pozitivist anlayışta edilgen bir dil benimseme birazda araştırmacının kendisini olaylardan ve olgulardan soyutlama yani nesnel kalma kaygısından ortaya çıkmaktadır. İşte etken veya edilgen cümle kullanımı söz konusu bilim anlayışlarından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bunlardan birini veya diğerini doğru veya yanlış addetmek isabetli bir yaklaşım değildir. Bu durum bir bakıma bir tercih nedeni olduğu için ben öğrencilerime edilgen bir dil benimsemelerini tavsiye ediyorum. Dolayısıyla sırf edilgen dil kullanıldığı için makalelerin reddedildiğini duymadım. Şayet yazılan makale yenilik getiriyorsa dergi editörlükleri etken ve edilgen dil kullanımına bakmadan söz konusu araştırmayı yayımlamaya can atarlar.

MUSTAFA AYDIN: Hocam burada şöyle bir mesele de var; sadece ‘ben bunu böyle düşünüyorum’ ya da ‘böyle düşünülmelidir’ gibi yazmanın ötesinde Türkçe yazında veya genellikle Türk akademisyenlerde bir alışkanlık olarak benim ‘sorumluluk almadan yazma alışkanlığı’ dediğim bir mesele var. Örneğin arkadaşlarımız Türkçe yazarken ‘şu şöyledir’ demek yerine ‘şöyle olduğu düşünülmektedir’ şeklinde yazıyorlar. Ben hakemlik yaptığımda hemen yanına yazıyorum: ‘Kim böyle düşünüyor?’ Yani, öyle düşünülmekte ama kim tarafından? Yazar olarak sen mi öyle düşünüyorsun, yoksa başka birisi bunu bir yerde yazmış,

sen de oradan mı aktarıyorsun, belli değil. Eğer ikincisi ise o zaman referans vermen lazım; öyle değilse açıkça kendi görüşün olduğunu belirt. Bu basitçe birinci tekil şahıs veya üçüncü çoğul şahıs üslubuyla yazmakla alakalı bir şey değil. Genellikle kendi görüşlerini net şekilde belirtmekten kaçınan özellikle genç arkadaşlarda bunu görüyoruz. Bunu doktora tezlerinde de çok sık görürüz: ‘Pozisyon almama pozisyonu’ bu. Bizim dergi açısından da, hakemlik yaptığım tüm dergilerde de aynı şeyi söylüyorum; ‘Kendi görüşünüzün net olarak sizin görüşünüz olduğunu belirtmek durumundasınız. Eğer sizin görüşünüz değilse bir başkasından almışsanız bunu da mutlaka belirtmeniz gerekir’. Yoksa, kimin öyle düşündüğünü söylemediğinizde ‘şöyle düşünülmektedir’ anlamlı bir ifade değil, görüşü anonimleştirerek değerini yok ediyor.

CEM UZUN: Mustafa hocama kesinlikle katılıyorum. Burada özellikle yazarken kanıta dayalı bir güven içerisinde olduğumuzu da hem okuyucu hem hakeme vurgulamamız gerekiyor. Bunun için de özellikle İngilizcede etken bir dil kullanılması bekleniyor. Bu bir yerde kendi verilerimize güvenin de bir göstergesi oluyor. Bir de bir önceki soru, özet sorusuyla ilgili olarak; yazılarda en önemlilerinden birisi özetten önce başlık. Buna referans yapacak kişi önce başlığı görüyor, ondan sonra onun özetini inceleyip inceleneceğini karar veriyor. Sonra özetini okuyup yazının tamamını okuyup okumayacağına karar veriyor. Özetten önce önemli olan başlık. Başlıkla ilgili yapılan çalışmalarda da şu saptanmış: sonuç veren kısa başlıklar daha çok atıf alıyor. Yani o çalışmanın sonucunu gösteren. Kısa bir net başlık, ilgili o çalışma neticesinde ne bulunduğu bilgisi kullanılması önerilir. Teşekkürler.

Soru 6: Daha önce yazılmış bir konuyu genişleterek yeni bir makale yazmak ne derece olasıdır? Böyle bir çalışma ne kadar faydalıdır?

MUSTAFA AYDIN: Sosyal Bilimler alanında bugüne kadar hiç düşünülmemiş bir şey hemen hemen yok denir. Bir anlamda Antik Yunan’dan itibaren bakarsak neredeyse her şey düşünülmüş ve yazılmış. Bizler de o yazılmış, düşünülmüş konuların üzerine eklemeler yapıyoruz. Fakat eğer arkadaşımız daha önce yazı yazılmış bir konuda yazı yazılmaz anlayışını kast ediyorsa, bu doğru olmaz; elbette daha önce yazı yazılmış bir konuda yeni yazı yazabiliriz. Zaten, temelde yapılan da odur; yapı taşları olarak başkalarının yazdıklarının üstüne bina ederek, onlara atıflar vererek ama yeni bir şeyler de söylemeye çalışarak ya da farklı bir yöntem kullanarak onu geliştirmemiz gerekir. Ama eğer arkadaşımızın kastı daha önce yayınlanmış bir yazıyı alıp, onun sonuna iki paragraf ekleyerek ya da başına bir giriş ekleyerek yayınlamaksa, işte o sorunlu. Bazı dergiler bunu kabul ediyorlar, ama her halükârda bunu açıkça belirtmek gerekir. ‘X dergisinde ya da y kitabında daha önce yayınlanmış şu bölümün gözden geçirilmiş halidir’ veya ‘geliştirilmiş halidir’ gibi

bir açıklama şarttır. Ama bu da giderek azalıyor, dergiler genellikle bu tür yazıkları artık kabul etmiyorlar. Öte yandan bir kitap hazırlıyorsanız, daha önce bir dergide yayınlanmış makalenin gözden geçirilmiş halini kitap bölümü haline getirmek kabul edilebilir. Tabii orada da mutlaka ne yapıyorsanız açık şekilde belirtmek gerekir. Yani, ‘bunun orijinalini daha önce şurada yayınladım, burada gözden geçirdim, geliştirdim, kısalttım’ vb. bir şeyler yazmak gerekir. Eğer soruda kastedilen buysa, bunu yapmak mümkün; tabii uygun yöntemlerini kullanarak.

Soru 7: Tezden makale üretilme süreci nasıl yönetilmelidir? Bir makale üretilme sürecinde nelere dikkat edilmelidir?

ALİ EKBER ŞAHİN: Ben birkaç şey söyleyebilirim. Hacettepe Üniversitesi lisansüstü yönetmeliği doktora tezini savunmadan önce tez konusuyla ilgili, tezden üretilmiş bir yayın yapma koşulu var. Aslında koşula bağlı olmaksızın da bu süreç gerçekleşebilir. Bunda bir sorun yok. Tez savunulduktan ve kabul edildikten sonra da eğer üniversitede böyle bir koşul yoksa bu tezden makale üretilir. Tercih edilen şey tabii ki öğrencinin bu süreci de yine danışmanı ile beraber götürmesi. Eğer mümkünse daha güvenilir bir süreçle de hatasız bir şekilde makalenin yayınlanması mümkün olabilir. Benim açımdan bu bir tekrar yayın değildir. Tez yayımlanmamış bir çalışmadır. Fakat makaleye dönüştürülen kısmı herkesin erişimine açılan, dergilerde yer verilen bir yayımlanmış durumdur. Dolayısıyla danışmanla beraber yayımlanmasını öneririm; ancak danışmandan bağımsız da olabilir. Danışman bu süreçte yer almak istemeyebilir. Ama danışmanın gözetiminde danışmanın katkısıyla bu sürecin yönetilerek bir tezden makale üretilmesi yayınlanması kabul edilebilir bir durumdur.

MUSTAFA AYDIN: Bu da hassas bir konudur. Birkaç boyutu var. Genç arkadaşlarımız her zaman bulunduğu pozisyonları kötüye kullanmak isteyecek kıdemli akademisyenlere dikkat etmelidir. Danışmanlar arasında öğrencilerine büyük katkı sağlayanlar oldu gibi, kötüye kullananlar da vardır. İyi öğrencilerinin çalışmalarına adını koyarak yayınlamaya kadar götüren akademisyenler de var. Biz bunları kendi aramızdan temizlemeye çalışırız ama genç arkadaşlarımızın da bu konuda özellikle dikkatli olmaları gerekir. Çünkü direnmek kolay değildir. Öte yandan, son yıllarda bazı üniversiteler doktora derecesini almadan önce bir yayın yapma şartı getiriyorlar. Üstelik pek çok üniversitede bu endeksli yayın şartı olarak koyuluyor. Bu durumda ilk yayını yüksek lisans veya doktora düzeyinde yapacak biri için, üstelik de endeksli bir dergide yapacaksa, bir hocayla çalışmak zorunluluk haline geliyor. Çünkü bu tür yayınları yapmak zor. Ama bir hocayla çalışmanın iyi-kötü taraflarının ve zorluklarının da iyi tartışılması ve bir dengede tutulması önemli. Bir soru daha vardı; kimin makaleye ne kadar katkı yaptığı nasıl belirlenecek, diye. Tabii editörler ve hakemler olarak bunu biz belirleyemeyiz. Bunu yazarların kendi

aralarında belirliyor olmaları gerekir. En iyisi baştan nasıl çalışılacağının konuşulmasıdır. Tabii hepimiz herkesin iyi niyetle bu işe başladığı varsayımıyla yola çıkıyoruz. Hele bir doktora süreci gibi 3-4 yıl birlikte bir tez üzerinde çalışılan süreçte hocayla öğrenci artık kendi aralarında nasıl çalışacaklarına dair bir yöntem oturtmuşlardır. O alışkanlık olmuştur. Dolayısıyla iyi niyetle bir yola girilir diye düşünüyorum. Bu konuda aslında hocalardan önce öğrencilerin inisiyatif alması lazım. Çünkü hocalar kendi işleriyle çok yoğunlar. Her zaman ‘hadi şunu yazalım’ diyebilirler, ama gidin hocalarınıza ‘ben böyle bir şey düşünüyorum, birlikte çalışabilir miyiz’ diye sorun, eminim hocaların çok önemli bir kısmı sizi reddetmeyecektir.

CEM UZUN: Şimdi bu sorunun içinde karşılaşılan başka sorular da var. Örneğin kimlerin isimleri yazılacak? Burada isim sıralamaları nasıl olacak? Bazı alanlarda sosyal bilimler alanında ben tartışmalardan hatırladığım kadarıyla mesela danışmanın ismi makaleye döndüğünde olmaması gerektiğini söyleyenler var. Bazıları olmazsa olmaz diyorlar. Bazen de şöyle karşılaşıyoruz, o tezi yapan bir daha onunla uğraşıp makaleye döndürmüyor. Çoğu zaman o tezde danışmanın büyük oranda katkısıyla, hatta fikriyle oluşabiliyor. Böyle bir durumda o kadar çalışma uğraşı heba oluyor. Bu durumda kalkıp danışman bunu yayın haline getirirse isim sıralamalarında bir değişiklik olabilir mi gündeme geliyor. Hatta bazen işte danışmanından habersiz olarak bunu makale haline gelmesi söz konusu olabilir. Bu sefer danışmanın kaza ile doçentlik jürisine düşüyor. Diyor ki burada işte etik kusur var, hayalet yazarlık söz konusu diyor. Buna benzer sorunlarla karşılaşabiliyor. Yine makaleden önce sunum yapılması bir tezin orijinalliğini yitirdi, yitirmez diyenler var. Halbuki onların sunulup, Orada tartışılması onu neticesinde olgunlaşması belki yeni katkı sağlayacak insanların gelmesiyle makale formatına döndüğünde çok daha iyi bir duruma gelmiş olabiliyor. Yine işte bir tezden birden fazla makale yazılabilir mi? Sorularıyla sık karşılaşıyoruz. Bunları da disiplinler arasında farklı yaklaşımlar olabileceği için çok net cevaplamak mümkün olmayabiliyor. Bende Mustafa hocaya katılıyorum yani hocalarıyla birlikte bunları yapmaları hatta en başta bu çalışmada bu makaleye dönüştürürken kim ne kadar ne alacaksa ona göre isim sıraları belirleneceğine dair herkesin bir imzalı yazısıyla bunları sağlama almanın daha faydalı olacağını düşünüyorum. Bu tip sorularla çok karşılaştığımız için bunları bir kez daha vurgulamak istedim. Tabi ben sosyal bilimci olmadığım için bunlara şimdi bir yorum getirmenin doğru mu bilmiyorum ama biz mesela bundan yıllar önce TÜBA üyeleri gelmişti. Çok değerli hocalarımız onlarla bunları konuşmuştuk. Onlar şunu özetle söylemişlerdi, tez ayrı şey makale ayrı bir emek. Dolayısıyla bu makale sürecinde harcanan emeğe göre de sıralamalar isim sıralamaları belirlenir özetle söylemişlerdi ama tabii böyle dediğimiz zaman bazı disiplinlerde tamamen böyle tepkiler alınabiliyor. O yüzden bunun cevabına hocalarım söylerse daha iyi.

FAHRİ TÜRK: Doktora ve yüksek lisans tezlerinin yayımlanmasıyla ilgili olarak aşağıdaki değerlendirmeyi yapabilirim. Bir kere YÖK'ün getirmiş olduğu yeni doçentlik kıstasları doğrultusunda son yıllarda lisansüstü tezlerden yayın yapma hız kazanmıştır. Önceleri Türkiye’de lisansüstü tezlerden pek yayın çıkarılmadığı gibi özellikle doktora tezleri başlı başına bir kitap olarak yayımlanmıyordu. Ben şahsen doktora tezlerinin bölünmek suretiyle makaleye dönüştürülmemesi gerektiğini düşünüyorum. Şayet bir doktora tezi bilimsel kıstaslara uygun ve temiz bir şekilde hazırlandıysa mutlaka kitap halinde yayımlanmalıdır. Yüksek lisans tezlerine gelince bu çalışmaların kaliteleri oldukça düşük olduğu için birçoğu yayımlanmaya değer görülmemektedir. Dolayısıyla danışman yüksek lisans öğrencisiyle birlikte bir yayın yapacaksa çok büyük emek harcaması gerekmektedir. Bu yüzden danışman böyle bir durumda birinci isim olabilir. Çünkü yüksek lisans çalışmalarının önemli bir kısmı özgün değildir. Bir yüksek lisans öğrencisi makale için ham veri temin etmiş olabilir. Ama bu verileri bir makale haline getirmek yukarıda anlattığım hususlara göre ayrı bir şeydir ve profesyonel bir yaklaşım gerektirmektedir. Diğer bir ifadeyle böyle bir tezden çıkarılacak makaleye usulüne uygun şekilde güzel bir giriş bölümü yazmak şarttır. Ayrıca alan yazın tartışması yapılmalıdır. Bundan başka yöntem ve kuramsal çerçeve yazmak için ciddi bir emek harcanmaktadır. Böyle bir durumda danışman hoca öğrencinin teze sarf edeceği emekten daha fazlasını makaleyi ciddi bir şekilde sokmak için harcayacaktır. Bu durumda bundan imtina edilerek tez konusundan farklı, özgün bir konu seçilerek öğrenciye bir makalenin nasıl yazılması gerektiği öğretilir.

ALİ EKBER ŞAHİN: Tezin asıl sahibi öğrencidir. Dolayısıyla oradan bir yayın çıkacaksa kesinlikle birinci isim öğrenci olmalıdır. Danışman feragat edebilir, katkı sağlayabilir, dolayısıyla danışmanın isminin olup olmaması biraz danışmanın tercihi bırakılmalı.

Soru 8: Uluslararası ilişkilerde bazı tarihsel çalışmalar kuram gerektirmiyor. Bu tarz çalışmalarda kuram kullanmamak çalışmanın kabul almasında bir dezavantaja neden olur mu?

MUSTAFA AYDIN: Dergisine bağlı. Ama kuram içermiyorsa bile mutlaka bir kavramsal çerçevesi olması lazım. Örneğin ‘ben Uluslararası İlişkiler kuramlarından liberalizm, realizm vb. bir çerçeveyi kullanmıyorum, o nedenle bu yazının bir teorik çerçevesi yok’ demek bir çıkış yolu değil. Her makalenin kendi alanı içerisinde bir çerçeve arayışı olmalı. Uluslararası İlişkiler ve Siyasi Tarih alanlarında konuştuğumuz için ve bizim dergi açısından söylüyorum; eğer kuramsal çerçeve yoksa, mutlaka bir kavramsal çerçeve olmasını istiyoruz biz. Eğer arkadaşımız ‘şu tarihte şu oldu, bu tarihte bu oldu, şöyle oldu, böyle oldu, o ona savaş açtı, bu şunu öldürdü’ gibi bir tarih anlatısını kast ediyorsa, biz onu makale olarak

değerlendirmiyoruz. Pek çok üst düzey dergi de artık bu tür sadece betimlemeye dayalı çalışmaları kabul etmiyor. Mutlaka bir analitik çerçeve arıyorlar.

FAHRİ TÜRK: Siyaset Bilimi Uluslararası İlişkiler disiplininde yapılan bilimsel çalışmalarda kuramsal çerçevenin olması gerektiği düşüncesine kesinlikle katılıyorum. Bu disiplinde kuramsal çerçeve olmasa bile mutlaka kavramsal bir boyutun bulunması gerektiği genel kabul görmüş bir yaklaşımdır. Ancak öğrenciler genellikle Uluslararası İlişkiler disiplininde bir çalışma yaparlarken çözümlemelerini sadece klasik uluslararası ilişkiler kuramlarına dayandırmak gibi bir çaba içerisinde giriyorlar. Örneğin çok uluslu devletlerde siyasal ayrılıkların neden bazılarında şiddet yoluyla (Kosova) diğer bazılarında (Karadağ) ise şiddete başvurmadan cereyan ettiği araştırılırken, böyle bir konunun kuramsal çerçevesinin uluslararası ilişkiler kuramları haricinde milliyetçilik kuramlarına dayandırılabilirliğinin bilinmesi gerekmektedir. Ayrıca kuramsal çerçeve tespit edilirken mutlaka çalışmanın sorusuna ve hipotezine bakma zorunluluğu bulunmaktadır. Diğer yandan bir siyasi tarih çalışması yapılırken bile kurama ihtiyacımız vardır. Çünkü Siyaset Bilimi Uluslararası İlişkiler akademisyenleri arşivlerden sadece veri temin etmektedirler. Böylelikle toplanan veriler kuramsal bir çerçevede sistemli olarak ele alınmalıdır. Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler disiplininde tarih alanında olduğu gibi saf anlatıya dayanan çalışmalar genellikle hoş karşılanmamaktadır.

Soru 9: Çalışmanın teorik çerçevesi belirlenirken en çok nelere dikkat edilmesi gerekir ve teorik çerçeve olgularla bağdaştırırken dikkat edilmesi gereken noktalar nelerdir?

FAHRİ TÜRK: Esasında bir tez çalışmasında kuramsal çerçeveyi belirlemek meşakkatli ve zor bir iştir. Kuramsal çerçevenin oluşturulması için her şeyden önce söz konusu çalışmanın bir araştırma sorusu ve hipotezi olması lazımdır. Bundan dolayı öğrenciler kuramsal çerçevelerini belirlerken kafalarının bir yerinde mutlaka soru ve hipotezlerini düşünmelidirler. Ya da soru ve hipotez belirlenirken bunların hangi kuramsal çerçevede açıklanabileceği üzerine kafa yorulmalıdır. Her şeyden önce kuram araştırmacıya karmaşık olan gerçekliğin net bir şekilde anlaşılmasını ve anlamlandırılmasını sağlayan bir çerçeve sunmaktadır. Bu bağlamda öğrencilerimizin yapmış oldukları en önemli hatalardan birisi çalışmanın sorusuna ve hipotezine bakmadan rast gele kuram seçimine gitmeleridir. Öğrenciler genelde ellerine geçen ilk kuram kitabını açarak ne kadar Uluslararası İlişkiler kuramları varsa hepsini arka arkaya kâğıda dökmektedirler. Bu durumda bakıyorsunuz kuram bölümünde birbiriyle çelişen 5-6 tane farklı yaklaşım yer alabiliyor. Öğrencilerin bu hataya düşmemeleri için mutlaka araştırma soruları ve hipotezleri olmalıdır. Örneğin ortaya atmış olduğunuz soru Türkiye-Kazakistan ilişkilerinde, sivil toplum

örgütlerinin yani devlet dışı aktörlerin önemli bir rol oynadığından hareket ediyorsa böyle bir çalışma liberal uluslararası ilişkiler kuramlarından birine dayanmak durumundadır. Araştırmacının bu bağlamda realist veya jeopolitik kuramları gündeme getirmesinin bir mantığı yoktur. Ezcümle söylenecek olursa kuramsal çerçeve soru ve hipotezden bağımsız olarak düşünülmemelidir. Yukarıda ortaya konan nedenlerden dolayı özellikle doktora öğrencilerinin ileri düzeyde kuram bilgisine sahip olmaları gerekmektedir. Bunların sadece Uluslararası İlişkiler disiplinine ait kuramlar olması beklenmemelidir. Kuram seçimin önemi yeterince kavranmamış olduğundan birçok doktora çalışmasının kuram bölümünde birbiriyle çelişen yaklaşımların arka arkaya sıralanmış olduğu görülmektedir. Bir diğer sorun ise öğrenci isabetli kuram belirlemiş olsa bile tezin çözümleme kısmında bir daha kuramın adını anmamaktadır. Diğer bir ifadeyle kuram ve çözümleme yani uygulama birbirinden kopuk olmamalı, aralarındaki irtibat sürekli olarak sağlanmalıdır. Esasında bilimsel çalışmalarda iyi bir kurgu ve düşünceler arasında tutarlı ve mantıksal bağlantı tesis edilmelidir. Ancak tezlere yeterince zaman ayrılmadığı ve emek harcanmadığı için bu bağlantılar kurulamamaktadır. Dolayısıyla birbirinden kopuk bölümler ve paragraflar arka arkaya sıralanarak bilimsel bir çalışma yapıldığı zannedilmektedir. Oysa yukarıda dile getirildiği üzere gerçek bilimsel çalışmalarda durum bunun tam tersidir.

Soru 10: Avcı, yağmacı dergi kavramı oluştu. Bu şekilde nitelendirilen dergileri nasıl ayırt edebiliriz? Bu konuda bilgi verebilir misiniz?

ALİ EKBER ŞAHİN: Aslında yağmacı dergiden önce iyi bir dergiyi keşfetmek lazım. Dolayısıyla iyi dergileri ayırt edebildikten sonra diğerlerini çok dikkate almamak gerekiyor. William Glasser'in çok güzel bir sözü var: "Kaliteyi tanımlamak güç. Ancak gördüğümüzde hemen fark ederiz." Aslında biz iyi dergiyi gördüğünüzde de rahatlıkla fark ederiz. Fakat şüpheli ya da yağmacı dergi dediğimiz dergiler o kadar çoğaldı ki artık akademisyenler için her geçen gün büyüyen bir tehdit haline gelmeye başladı. Bu dergilerin ortak bazı özelliklerini sunabilirim: Öncelikle sunulan tüm makaleleri rahatlıkla kabul ediyorlar. Önceden bildirim yapmaksızın makale yayını için ücret talep edebiliyorlar; ama çoğunlukla da bu ücreti net olarak sayfalarında belirtmiyorlar. Sürpriz bir şekilde bu ücretler yazarların karşısına çıkıyor. Hakemli olduklarını belirtiyorlar; fakat hiçbir şekilde hakem değerlendirme süreçlerini işletmiyorlar. Bunu hissedebiliyoruz. Zaten yayınladıkları dergilere baktığımız zaman çok ciddi yöntemsel hatalarla, yazım hatalarıyla bu makaleleri yayımladıklarını rahatlıkla görebiliyoruz. Ciddi bir hakem değerlendirmesi yok. Dolayısıyla bolca hata var. Editörler kuruluna baktığımızda işlevsel bir editöryal yapı olmadığını rahatlıkla görebiliyoruz. Editörler kurulunda ve yayın kurulunda bulunan kişilerin bilgilerinin bile çoğunlukla doğru olmadığını, hatta vefat etmiş kişilerin bile orada, o listelerde yer aldıklarını, özensizliği rahatlıkla

görebiliyorsunuz. Aynı sayıda aynı yazarın birden fazla yazısı, takip eden sayılar da aynı yazarın yazıları bu sahte dergilerde, yağmacı, dergilerde sıklıkla rastlanıyor. Ticari taktikler, özellikle e-postaları ile bizi perişan eden taktiklerini rahatlıkla görebiliyoruz. Birkaç ifade ben söyleyeyim mesela öyle ki bu dergiler çok sayıda makaleyi alan farkı gözetmeksizin yayınlıyorlar. Mesela bu tür dergilerin sayfalarında şöyle ifadeleri bulabilirsiniz, “... dergisi, örneğin biyoloji, çeşitlilik, veterinerlik, tarım, kimya, fizik, matematik, mühendislik, yer bilimleri, sosyal bilimler, bilgi teknolojileri alanlarında makale yayımlayan bir dergidir.” Bu yağmacı dergidir. “.....dergisi sosyal bilimlerin tüm branşlarında tüm dillerde ve her türlü bilimsel çalışma yayınlanmakta olan bir dergidir.” Bunun da benzer bir dergi olduğunu söyleyebiliriz. “... dergisi, antropoloji, arkeoloji, işletme, iletişim, ekonomi, eğitim, dil bilimi, uluslararası ilişkiler, tarih, hukuk, psikoloji vs. Her türlü alanda makale kabul eden bir dergidir.” Bunları ben uydurmuyorum, dergilerin sayfalarından aktarmaktayım. Dolayısıyla aslında şüpheli bir dergiyi bizler o dergilerden de daha iyi biliyoruz. Yani oraya makalesini gönderen yazarın o derginin yağmacı bir dergi olduğunu bilmemesi mümkün değil. Hızlı yayınlayacak. Parayı vereceğim, yayınlayacağım ve puan kazanacağım. Aslında sorun bilmemek değil bile bile oraya gitmek. Temel sorunumuz bu ve yazarların çoğunun bile bile oraya gittiklerini, yükselme kaygısı, puan kaygısı, teşvik kaygısı vs ile bu işe bile bile dahil olduklarını rahatlıkla söyleyebilirim. Şüpheli dergiler var, biz onları biliyoruz, yazarlar da biliyor. Yapmamız gereken tek şey var, onlardan uzak durmak. Teşekkür ederim.

CEM UZUN: Bu yağmacı dergiler, Ali Ekber hocam çok güzel tanımladığı gibi kapsamı geniş işte ne olursa olsun gönderin gibilerinden bir yerde önemli bir sorun özellikle genç araştırmacıları bunlardan korumak gerek. Bir de bir başka bilime zarar noktası bu basılan yazıların da atıf olarak kullanılmaz. Yani atıflarımızı kullanırken de bu tür dergilerden atıp yapmamanızı öneririz. Çünkü bunlar ciddi bir hakemlik süreçlerinden geçmiyor. Buna da dikkat etmek lazım. Bilimin zarara uğramaması için derneklerin ve üniversitelerin dergileri bu anlamda önemli. Güvenceli olabilir. Önemli indeksleri girmesi önemli ama kontrol edilmeli. Örneğin bu endekslerde de çok nadiren yağmacı dergi olabiliyor ama nispeten daha güvenli oluyor. Directory of Open Access Journals’a girmesi örneğin yine önemli. Bununla ilgili bir yazısı vardı, o güncellenmedi kaldı. Şimdi ücretli bir hizmet veren Cabell’s list var. Onlar sürekli dergileri takip ediyorlar ve bilgileri parayla satıyorlar maalesef. Belki YÖK bunu satın alıp hizmete sunabilir. Ama burada asıl önemlisi disiplinlerin kendi güvenilir dergileri belirlemesi, her disiplin, her dernek, o disipline ait dernekler belki böyle bir çalışma yapar. Çünkü yeni dergilerinde bu anlamda bir dezavantaj oluyor. Yani kendisini ispatlaması gerekiyor belli bir makale akışına uğraması için. Bir paralı dergi lafı çıktı. Yayıncılık hizmetin olabilmesi için belirli bir harcamalar

gerekiyor. Açık erişim popüler olduktan sonra artık abonmanlık usulü ortadan kalktı nerdeyse. Dolayısıyla bunların parası nereden gelecek; ya yazardan alacaklar ya da kurumları destekleyecek. Dolayısıyla böyle bir destek durumunda ister istemez bunu açık erişime açmak için yazarlardan para teklif ediliyor. Burada paralı dergi ifadesi kullanılması yanlış. Bunu da ayırt etmek gerekiyor. Teşekkürler.

Soru 11: Hakem ve editörlerin makalemizde fazlaca ekle-çıkar yapması bizim özgünlüğümüzü etkilemez mi? Onların haklılığı ne ölçüde doğru kabul edilebilir?

MUSTAFA AYDIN: Biz sürecin sizin özgünlüğünüzü bilimselleştirmeye katkı sağladığını düşünmek istiyoruz. Daha öne çıkarttığını düşünmek istiyoruz. Özgünlük hiçbir şekilde yazının ilgili olduğu disiplinle hiç alakası olmayan bir şey yazmak demek değildir. Hakemlerin buradaki vazifesi yazılanların disiplinin kendi mantığı içerisinde ifade edilecek hale getirilmesini sağlamaktır. Biz kendi açımızdan bunu kendi içimizde tartışıyoruz. Mesela geçen gün bir örnek gördük. Bir makale son aşamaya kadar gelmiş, hakem süreçlerinden geçerken ikişer düzeltme almış. Bütün bu düzeltmelerle bize yeniden geldiğinde bakmışız, orijinalinde 8.000 kelime olan makale hakem düzeltmelerinden sonra 13.000 kelimeye çıkmış. Yayın aşamasına geldiği için Yayın Kurulu olarak baktık ve 13.000 kelimelik bir yazıyı yayımlayamayız dedik. Bizde kelime sınırı 8.000; hadi 9.000'i kabul edelim, ama 13.000 olacak bir şey değil. Yazarlara bunu kısaltın dedikimizde, 'bunu 13.000'den 8.000'e kısaltırsak, bu tamamen farklı bir makale olur. O zaman da yeniden hakem değerlendirmesine gitmesi gerekiyor mi?' diye sordular. Aslında söyledikleri haklı, ama bu basit bir matematik meselesi değil. Özellikle Sosyal Bilimler açısından konuşursak, burada biraz hakemlerin, editörlerin ve yazarların ortak sağduyusuna ihtiyacımız var. Ama ben bu değişikliklerin özgünlüğü kaybettiğini düşünmüyorum. Ama tam tersinin olduğu durumlar da hepimizin başına gelmiştir. Öyle bir şey söyleyebiliyor ki hakem, 'bunu al, şuradan değil de buradan bak' diyor ve makalenin odak noktası tamamen değişebiliyor ya da kavramsal çerçevesi tamamen değişebiliyor. Böyle bir durumda eğer o değişiklik taleplerini yapmak akademik açıdan anlamsız gözüküyorsa, editöre mektupla durumu anlatıp, açıklığa kavuşturmasını isteyebilirsiniz. Neyi neden yapamayacağınızı mantıklı bir şekilde anlatırsanız, editör mutlaka bunu dikkate alacaktır. Hiç olmuyorsa elbette makaleyi çekmek diye de bir süreç var. Makalenizi oradan çekip başka dergiye gönderebilirsiniz.

CEM UZUN: Bu soruda bir de şu kastedilebiliyor, benim gördüğüm kadarıyla bazen editör veya hakem yazıya bir yazar gibi müdahale edebiliyor. O kısmı yazıp diyor ki işte bu burası böyle yazılmaz. Yani bunu aslında istemiyoruz. Çoğu zaman da editörler yapmıyor zaten ama böyle durumda özgünlüğüne bir müdahale söz konusu

olabilir ama en çok bu sorun authors editors dediğimiz yazar ile çalışan redaktörlerin işe karışması durumunda söz konusu olabiliyor. Ve özellikle yabancı dilde bir yayın yaparken gönderdiğiniz sizin anlatmak istediğiniz şeyi öyle bir ciddi redaksiyona sokuyorlar ki bazen o ifade etmek istediğiniz şey değişebiliyor. Özellikle yazarların buna dikkat etmesi lazım. Hatta bunların da yazar olur mu, olmaz mı? Yazarlar listesinde yer alması gerekir mi (redaktörlerin) gibi tartışmalar da oldu. Böyle olmaması için yazar kendi özgürlüğünü korumalı ve özellikle bilimsel anlamda değişiklik yaratacak cümleler redaksiyon neticesinde oluşan cümlelere çok dikkat etmeleri lazım. Bazen istemedikleri şeyler oluyor. İngilizcesi de yetersiz olunca ah ne güzel yazmış diyor. Halbuki kendi özgürlüğü tamamen kalkmış olabiliyor. Bunu hatırlatmak istedim.

MUSTAFA AYDIN: Bu çok önemli bir nokta aslında. Hepimizin başına geliyor. Özellikle bizim alanlar daha hassas olabiliyor. Özellikle yurtdışında yayın yaptığınızda, örneğin iki ülke ilişkilerini ilgilendiren konularda ya da siyasi boyutu olan konularda hepimizin başına gelmiştir. Tek bir kelimeyi değiştirdiğinizde cümlelerin anlamı değişebilir. Elbette çok dikkatli olmak gerekir. Ben bunun her zaman iyi niyetle yapıldığını düşünmüyorum. Bazen kasıtlı da yapılabilir. Bu basitçe özgünlüğüne zarar vermek değil, argümanı tamamen değiştirmek olarak ortaya çıkabiliyor. Yazarın bu tür konularda elbette çok dikkatli olması ve pozisyonuna sahip çıkması gerekiyor. Böyle durumlarda “Ben bunu kastetmedim, bunu yapamazsınız” demesi gerekiyor.

Soru 12: Çalışmanın özgünlüğünü belirleyen sınırlar nedir? Makale yazarken fazlaca kaynak kullanmanın ve göstermenin kabule etkisi nedir?

FAHRİ TÜRK: Her şeyden önce yeterli ve lüzumlu kaynak kullanımı makalelerin kabulünde önemli bir rol oynamaktadır. Yazarlar kaynak çeşitlendirme adına hiç okumadığı bir kitaba veya makaleye sırf başka yazarların eserlerinden hareketle atıfta bulunmaktan imtina etmelidirler. Esasında editörler veya hakemler gerçekten söz konusu alan yazındaki önemli bütün kaynakların yazar tarafından kullanılıp kullanılmadığına bakmaktadırlar. Örneğin bir keresinde Özal’ın Orta Asya politikası hakkında hakemlik yaparken bu konuda es geçilemeyecek bir eser olan Abdul Vahap Kara’nın “Özal ve Türk Dünyası” başlıklı kitabının görmezden geldiğini fark ettim. Dolayısıyla yapmış olduğum değerlendirmede söz konusu bu esere mutlaka atıf yapılması gerektiğini belirttim. Yani önemli eserlere kesinlikle yer verilmelidir. Bu durum her şeyden önce konunun teferruatlı bir şekilde araştırılmamasından kaynaklanmaktadır. İkinci ise yazarlar bir başka meslektaşını sevmediği veya herhangi bir nedenden dolayı husumet beslediği için söz konusu akademisyenin eserlerine kasten yer vermemektedir ki bu durum bilim etiğiyle bağdaşmamaktadır. Maalesef çalışılan konu bağlamında çok önemli bir başucu

kaynağı dahi yukarıda saymış olduğum nedenlerden dolayı görmezden gelinebilmektedir.

Özgünlük konusunda ise aşağıdaki değerlendirmeyi yapabilirim: Bir kere makalenin hiç araştırılmamış veya yüzeysel olarak araştırılmış bir konu hakkında yazılması gerekmektedir. Ancak bu şartlar altında özgün bir araştırma yapılabilir. İşte Batı'daki dergiler genellikle bir ülke veya söz konusu ülkenin uluslararası ilişkileri hakkında orijinal yani yenilik getiren makalelere önem vermektedirler. Bu şekilde yazılan makaleler özellikle Doğu memleketlerinden Batı'ya bilgi akışını sağladığından önemsenmektedir. Bizzat dergi editörlükleri de orijinal makale yazımına önem vermektedirler. Örneğin Almanya'daki birçok akademik derginin profesyonel bir kadrosu bulunmaktadır. Bu kadro makalelerin mümkün mertebe orijinal olarak okuyucularla buluşması için büyük gayret sarf etmektedir. Bir keresinde bir dergiye “Türkiye ve İran arasındaki Enerji İlişkileri” başlıklı Almanca bir makale göndermiştim. Bir süre sonra makale yayımlandığında bir de ne göreyim? Dergi editörlüğü bir buçuk sayfa civarında İngilizce genişletilmiş özet koymuş, oysa ben sadece Almanca özet göndermiştim. Diğer yandan Türkiye’de dergi editörlüklerinin herhangi bir maddi kaynakları olmadığı için fahri olarak çalışmak durumunda kalıyorlar. Diğer yandan Türkiye’deki akademisyenlerin önemli bir kısmı ÖSYM’nin yapmış olduğu dil sınavlarını geçmiş olsalar dahi bir yabancı dile ciddi anlamda vakıf değildirler. Bu yüzden yabancı dillerde yayın yapmaları mümkün değildir.

Soru 13: Hakemlerin akreditasyonu mümkün mü? Bir hakemin yılda yapacağı hakemlik sayısı kalite açısından sınırlandırılabilir mi?

ALİ EKBER ŞAHİN: Hakemlerin akredite edildiğini söyleyebilirim. Hakemlerin akreditasyonu, uzmanlık alanı ile ilgilidir. Eğer hakem uzmanlık alanı ile ilgili makaleyi değerlendiriyorsa, konu hakkında kapsamlı bilgisi derin bilgisi varsa eğer araştırmaları varsa zaten akredite edilmiş kişidir. Bunun akreditasyonu sağlayan kişi de editördür. Yani editör makaleyi uygun hakeme göndermekle sorumludur. Dolayısıyla bunun dışında belki de hakemlik becerilerini raporlama becerilerini geliştirmeye yönelik teknik anlamda belli eğitimler verilebilir. Zaman zaman Ulakbilim bu konuda öncü rol oynuyor. Süreli yayıncılık kurultaylarında hakem seminerleri düzenliyor. Evet, doğru. Teknik anlamda ama uzmanlık anlamda baktığınız zaman zaten bir aday makale hakemli hakemlik yapacak kişiler zaten bellidir, uzman olması gerekir ve bunun seçiminde temel sorumlulukta editörün sorumluluğudur. Ayrıca akredite etme süreci, akreditasyon süreci çok gerekli değil diye düşünüyorum.

Soru 14: Dergi bünyesinde makale değerlendirmesi için atanan hakemlerin konuya hakim olmaları için en az hangi unvana sahip olmaları gerekmektedir? Araştırma görevlisinin hakemlik yapması doğru mudur?

ALİ EKBER ŞAHİN: Yine uzmanlıkla ilişkili aynı noktaya geleceğiz hocam. Yani bir makaleyi derinlemesine değerlendirecek bir birikime sahipse evet, hakemlik yapabilir, onun kararını verecekt olan da Editör ve yayın kurulu. Yeni doktora tezini tamamlamış, o konuda gerçekten en yeni bilgilere sahip, çok genç bir akademisyenin hakemlik yapmasında ben sakınca görmüyorum; fakat onun gerçekten o makaleyi değerlendirebilecek yeterliliklere sahip olduğuna ilişkin kanıtları editörün hissetmesi lazım. Bunu hissettiği sürece unvanların çok anlamı olduğunu düşünmüyorum.

CEM UZUN: Yapılan çalışmalar da bunu göstermiş. Kalite anlamında bakıldığında özellikle doktorasını yeni bitirmiş araştırmacıların yaptığı hakemliklerin daha kaliteli olduğu tespit edilmiş. Yani biz işte doçent, profesör unvanını o alanın genel alakası ile ilgili olarak alıyoruz. Yoksa o spesifik konuyla ilgili almıyoruz. Dolayısıyla spesifik konuda çalışmalar yapan araştırmacı genç de olsa buna çok daha fazla hakim olabilir. Dolayısıyla aynen Ali Ekber hocama katılıyorum. Çalışmalar da bunu destekliyor.